

JOHN MORRIS

(8. 6. 1913—1. 6. 1977)

John Morris je bil pristrčen in dober človek, najbolj neposreden med arheologi in antičnimi zgodovinarji, kar jih poznam. Po svoji osnovni univerzitetni izobrazbi pa ni bil ne arheolog ne zgodovinar starega veka. Študiral je moderno zgodovino v Oxfordu (1932—1935). Zakaj se je zanjo odločil, je umljivo tistemu, ki ga je poznal. Bil je napredno usmerjen, trudil se je uresničiti socialistične odnose v življenju, razširjati horizonte tradicionalnih historičnih študij, pisati dosledno v netehničnem jeziku, drugačnem od tistega, ki ga gojijo ozki, v školjke posameznih ved zaprti, pohlevni strokovnjaki. Že v mladosti globoko zavzet za usodo človeka v svoji domovini in v svetu, je želel to težnjo uresničiti s politično dejavnostjo in hkrati socialna gibanja historično-znanstveno utemeljiti. To periodo njegovega političnega udejstvovanja na levem krilu laburistične stranke (1936—1939) je brutalno prekinila vojna. Prav med vojno je prišel v stik z Jugoslavijo. Leta 1943 je bil vzgajan za štabnega oficirja (pozneje je bil predviden za prvega namestnika) v angleški misiji za Jugoslavijo (SOE), učil se je srbohrvaščine, bil v Bariju, a do odskoka ni prišlo, ker je bil ranjen. Po vojni je aktivno delal v *British-Yugoslav Association*. Tako ob študiju in pripravah za morebitno vojno nalogo kot zaradi razvoja vojne same in jugoslovanskih prizadevanj za uvedbo socialističnega načina življenja, sta nastali njegovi knjižici *Yugoslavia* (London 1948) ter *Direct Democracy* (London 1967), prva, strokovni prerez jugoslovanske ekonomike in politike, druga, vizija samoupravljanja, kot ga je idealno dojemal, še preden je postalo pri nas do kraja izpeljana realnost.

Med vojno se je boril v Italiji, bil ranjen, ujet in rešen. V tem času ga je življenje in opazovanje novega sveta ter politično in historično udejstvovanje pripeljalo do spoznanja, da imajo skoraj vsi pojavi evropske moderne zgodovine bodisi v socialno-filozofskih in ekonomsko-socialnih bodisi organizacijskih, nacionalnih in poselitvenih področjih globoke, v mediteransko staro zgodovino segajoče korenine. Spričo dobre historične izobrazbe, okvirnega poznavanja celotne zgodovine in njenega študija in ker je metodo dela obvladal iz univerzitetnih let, mu prestop na področja zgodovine starega veka in arheologije, predvsem rimske oziroma britansko-rimske, ni bil težak, posebej ne, ker so bili v krogu njegovih somišljenikov, soborcev in prijateljev veliki stro-

kovnjaki na tem torišču. Značilna je bila že njegova doktorska teza, ki jo je izdelal na Inštitutu Warburg (1946—1948). Posvečena je bila analizi strukture rimskega senata, ekonomsko-politično vodilnega razreda v rimskem imperiju. Čeprav je delo — razen nekaj drobcev — ostalo neobjavljeno, je vendar v rokopisu na marsikoga spodbudno vplivalo.

Leta 1948 je postal predavatelj za rimsko zgodovino na *University College* londonske univerze, na inštitutu, ki ga je vodil profesor A. H. M. Jones. Svoje politične dejavnosti in zanimanja za ideološka vprašanja in probleme iz vsakdanjega komunalnega življenja pa ni opustil. Nasprotno, skupaj z ženo Susan in pozneje družino jih je, kolikor je mogel, reševal in pomagal reševati, tako na primer v novo ustanovljeni socialistični komuni Stevenage New Town (1952—1965). Udeleževal se je tudi na delavski univerzi.

Njegova univerzitetno-vzgojna metoda je obstajala v neposrednem uvajanju študenta v kulturno-zgodovinska in politično-zgodovinska vprašanja, pri čemer je vedno opozarjal na podobnosti ali razlike z modernimi časi. Opozarjal je na bistvene pojave, na povezavo med poselitvijo in ekonomiko, na socialni razvoj. Ta osnovna tematika, ki slehernega historika priteguje, posredovana z njemu lastno dinamiko, šegavostjo, diskusijsko ostrino in širokim znanjem, vselej usmerjenim k jedru, je imela med slušatelji velik odziv, med konvencionalnimi pedagogi pa je pogosto naletela na odpor.

Tendenca, da naj bi bila zgodovina tesno povezana z modernim svetom in v resnici postala učiteljica, je vodila tudi njegovo raziskovalno in publicistično dejavnost. V tem pogledu je zgovorno predvsem dejstvo, da je bil kot odločilni pobudnik med ustanovitelji ugledne in za njegov svetovni nazor značilne revije *Past and Present* in bil prvih deset let njen urednik (1952—1962). Kot strokovnjak za pozno antiko v Britaniji je sodeloval pri angleško-belgijsko-francoskem projektu ter ustanovil s profesorjema A. H. M. Jones-om in J. R. Martindale-om leksikon *Prosopography of the Later Roman Empire*, katerega prva knjiga je izšla 1971. Kakšnega pomena je to delo, kako osnovno je za vsak analitični študij obdobja 260—395 po Kr. ni treba posebej poudariti. Obdobje je kaotično, a ključno in treba ga je temeljito poznati, ker je direktno iz njega izšel srednjeveški in naš moderni svet. Iz dolgoletnih pozno antičnih študij je izšla končno monografija o kralju Arturju, *The Age of Arthur, A History of the British Isles from 350 to 650* (1973), to je o kasnoantični zgodovini Britanije in o virih za to fazo. Čitanje knjige je napeto. Velik del angleške »uradne« kritike jo sicer odklanja, vendar je delo zelo важно, posebej ker bo postumno izšlo k njemu še nekaj zvezkov virov, ki jih je Morris s sodelavci kritično analiziral. Gre predvsem za nov poskus, to zapleteno fazo zgodovine prikazati pregledno, celovito, na sodobni raziskovalni višini.

V rokopisni ostalini je še nekaj del, važnih za britansko krajevno zgodovino (na primer, prispevki za nekatere zvezke v zbirki *Domesday Book, History from the Sources*, katere glavni urednik je bil). Njegove analize in študije, ki jih je od časa do časa objavljal, delno tudi v teže dosegljivih glasilih, s historiografskega vidika cenimo tako po načinu pisanja, duhovitosti, neposrednem obravnavanju problema kot po rezultatih ali rešitvah, ki jih predlaga.

Širino Morrisovega študija in dela nazorno kaže bibliografija, toda načrtov je imel še mnogo več. Ali se bo med njegovimi učenci in sodelavci našel kdo,

ki bo uresničil eno ali drugo od številnih idej, o katerih se je tako rad razgovarjal?

Grenko se je soočiti z zavestjo, da je ostal John Morris, dober človek, duhovit znanstvenik, soustvarjalec historično utemeljene socialne misli današnje epohe in borec zanj — na položaju. Razumno in mirno, pravijo njegovi, je sprejel usodno pot bolezni, ki jo je poznal vnaprej. Sprejmimo njegovo usodo tudi mi. S tolažbo in željo, *ut placide quiescas nosque domum tuam ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est.*

Jaro Šašel